

Türkiye: Temmuz ayındaki Genel Seçimlere doğru İnsan Hakları Konusundaki Kaygılar

Giriş.....	1
Arka plan.....	2
Ordunun Siyasi Alandaki Etkisinin İnsan Hakları Açısından Sonuçları.....	5
İnsan Hakları Konusundaki Gerileme ve İnsan Hakları Reform Sürecindeki Durgunluk.....	8
İfade Özgürlüğü Üzerindeki Kısıtlamalar.....	9
Seçim Sürecinde Kürt Siyasi Partileri ve Yetkililerine Yönelik Baskı ve Kovuşturmalar	11
İnsan Haklarını İhlal Eden Devlet Görevlilerine Karşı Cezasızlık	14
Hrant Dink Cinayeti Soruşturmasının Kapsamının Genişletilmesi	14
Şemdinli davası.....	16
Kızıltepe olayı	18
Polis Tarafından Kötü Muamele.....	18

Giriş

22 Temmuz 2007 tarihinde, Türkiye vatandaşları, yeni bir meclis seçmek için sandığa gidecekler. İlk olarak, sonbaharın sonunda yapılması planlanan seçimler, Türkiye’de gittikçe yükselen bir siyasi gerilim ve belirsizlik ortamında yapılacak. Seçimler iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) kendi cumhurbaşkanı adayını mecliste seçtirmeye çalışıp, başarısızlığa uğramasının ardından Temmuz ayına ertelenmiştir. Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan meclis oylaması, Türk ordusunun tartışmaya müdahil olmasından birkaç gün sonra Türkiye tarihinde bu yönde ilk karar olma niteliğine sahip olan tartışmalı bir Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmiştir. Ordu tarafından bu tür bir müdahalenin, mahkemenin kararını etkilemiş olabileceği yönünde ciddi kaygılar bulunmaktadır.

Ancak, Türkiye’de şu anda hakim olan gerginlik ortamı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin etrafında dönen siyasi anlaşmazlıkların ötesine geçmektedir. Oylamanın iptali, bir taraftan ordu ve devlet bürokrasisinin bazı unsurları ile diğer tarafta AKP hükümeti arasında giderek artan kutuplaşmanın getirdiği bir sonuçtur. Ankara, İstanbul, İzmir ve daha sonra 22 Mayıs’ta Samsun’da hükümet karşıtı ve milliyetçi duyguları hedef alan kitlesel mitingler düzenlenmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki silahlı çatışmalar son günlerde artış göstermiş ve Mayıs ayında Ankara’da PKK tarafından yapıldığı şüphelenilen ve sivilleri hedefleyen bombalı bir intihar saldırısı düzenlenmiştir. Son dönemlerde milliyetçi gruplar tarafından gerçekleştirilen şiddet olaylarında da artış gözlenmektedir. İnsan hakları alanında önemli bir ilerleme kaydedilmesini sağlayan reform süreci son yıllarda durgunlaşmaya başlamıştır.

Bu bilgilendirme dokümanı, Türkiye’de son günlerde gelişen ordunun siyasi alanda süre giden etkisi, ifade özgürlüğü üzerinde süre giden kısıtlamalar, Kürt siyasi partilerine yönelik baskı ve kovuşturmalar ve insan haklarını ihlal eden devlet görevlilerine karşı süren cezasızlık uygulamaları gibi önemli insan hakları sorunlarını belgelemektedir. Bu yazı, ele aldığı konuyu tüm kapsamıyla sunmayı amaçlamamış, ancak Türkiye seçim iklimine girerken daha da alevlenen ve seçim süreci veya gerçekleştirilen reformların önemli unsurları üzerinde etkisi olacağı görülen bazı ihlallerin altını çizmeyi hedeflemiştir.

Türkiye’de yaşanan birçok gelişme Temmuz seçimlerinin sonucuna bağlıdır. Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği adaylık sürecinin yanı sıra demokratik reformların ve insan hakları alanında yapılan reformların geleceği de, büyük oranda yeni hükümetin bu olumsuz yöndeki gelişmeleri tersine çevirme ve uzun süredir bekleyen reformları uygulama konusundaki kararlılığına bağlıdır. Seçim sonrası dönemde gerek Türk hükümetinin gerek AB’nin

Türkiye’de insan hakları reformlarının yeniden canlandırılması için taahhütte bulunmaları büyük önem arz etmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, Temmuz seçimlerinden sonra oluşturulacak yeni Türk hükümetini, insan hakları reformlarını öncelikli olarak uygulama konusunda kararlılık göstermeye ve geçmişte alınan ilerlemeyi pekiştirecek gerekli ve temel reformları uygulamak üzere hızlıca bir takvim belirlemeye çağırılmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, bunun yanında AB ve uluslararası alanda diğer ilgili aktörleri, Türkiye’deki insan hakları reformlarının pekiştirilmesini desteklemek için açık ve net bir duruş almaya ve bu mesajı güçlendirmek için gerekli adımlar atmaya çağırılmaktadır.

Arka plan

Şu anki cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresi bitmesinin yaklaşması üzerine, Nisan ayının sonu Mayıs ayının başında yapılan iki aşamalı oylama sonucunda Meclis’in cumhurbaşkanı seçememesi üzerine ortaya çıkan siyasi çıkmazın ardından meclis seçimleri erkene alınmıştır. Hükümet’in cumhurbaşkanı adayı, şu anda Dışişleri Bakanı olarak görev yapan, iktidardaki AKP’den Abdullah Gül’dü.

Son yıllarda siyasete doğrudan müdahale etmekten kaçınan Türk ordusu, AKP hükümetinin Türkiye’deki laik düzene karşı bir tehdit oluşturduğunu ve Türk milliyetçiliğine karşı İslamcı ideolojiyi desteklediğine dair iddialarla sesini yükseltmeye başlamıştır. Ordu, 27 Nisan günü bu konudaki kaygılarını içeren ve “laikliğin savunucusu olarak” ve gerektiği takdirde müdahale etmeye hazır olduğunu açıkça belirten -nasıl bir müdahale olacağı belirtilmeden- imzasız bir açıklama yayınlamıştır.¹ Bundan sadece birkaç gün sonra, Anayasa Mahkemesi yeni cumhurbaşkanının seçileceği meclis oylamasının ilk aşamasını, toplantı yeter sayısının meclisteki toplam milletvekili sayısının üçte ikisi (550 milletvekilininin 367si) olması gerektiğine karar vererek iptal etmiştir. Mahkemenin tartışmalı kararı —Anayasa Mahkemesi tarihinde ilk defa bir cumhurbaşkanlığı seçimini iptal etmiştir—361 milletvekilininin oy kullandığı seçimin ilk aşamasında 357 oy alan Abdullah Gül’ün seçilmesini fiilen engellemiştir. Muhalefetin 2 Mayıs günü gerçekleştirilecek olan ikinci oylamayı boykot ederek yeterli çoğunluğun sağlanmasını engellemesi üzerine, Gül adaylığını çekmek zorunda kalmıştır ve erken seçimlerin 22 Temmuz tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır.

Ordu, laik düzenin tehdit altında olduğunu iddia ederek, AKP sıralarından seçilen bir cumhurbaşkanının devleti laik yapısını değiştirmesi olasılığında kaygılanıyor görünmektedir.

¹ “Basın açıklaması BA 08/07” Genelkurmay Başkanlığı internet sitesi (Ankara), 27 Nisan 2007, http://www.tsk.mil.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html (accessed on July 17, 2007).

Türkiye’de cumhurbaşkanı üst düzey devlet bürokrasisinin atanmasında (Yüksek Öğrenim Kurulu ve yargı gibi birimleri etkileme gücü ile) önemi bir role sahiptir. Ordunun AKP hükümetine karşı aldığı bu tutum, devlet bürokrasisinin önemli unsurları ve muhalefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından da desteklenmiştir.

AKP hükümeti, ordunun parti hakkındaki tanımlamasını reddetmekte ve gizli bir İslamcı gündemi olduğunu tamamen inkar etmektedir. Hükümet yetkilileri, AKP hükümetinin 2002 yılı Kasım ayında iktidara geldiğinden bu yana -11 yıl içinde tek başına hükümet kurabilmiş ilk parti- insan hakları reformları gibi önemli reformlar gerçekleştirdiğini ve Türkiye’yi daha önce hiç olmadığı kadar AB üyeliğine yaklaştırdığını belirtmektedirler.

Devlet güçleri ve silahlı muhalif gruplar tarafından işlenen ağır ihlallerle geçen uzun bir süreden sonra, Türkiye, 1999 yılında AB üyeliğine aday olmuştur ve 2002 ve 2005 yılları arasında önemli insan hakları reformları gerçekleştirilmiştir. Bu durum, ülkenin insan hakları sicilinde önemli bir düzelmeyi beraberinde getirmiştir. Reform süreci kısmen Türkiye’nin AB üyeliği hedefi ve bunun yanında insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi için Türkiye’deki bütün vatandaşların bu yönde artan baskısı ile gerçekleşmiştir. Fakat, son iki yıl içinde bu reform süreci duraksamış ve Türkiye’nin insan hakları sicilinde endişe verici bir gerilemeyi beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de reform sürecinin hiçbir zaman kolayca yada hızlı bir şekilde gerçekleşmesi beklenmemiştir. İfade özgürlüğünü sınırlamaya devam eden ve Türkiye’deki azınlıklar üzerinde olumsuz etkisi olan gibi bazı kanunların ve Anayasa’daki bazı hükümlerin kaldırılması için defalarca çağrıda bulunulmasına rağmen hala yürürlüktedirler. Bu tür kanunlar, Türkiye’nin daha fazla demokratikleşmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Devlet kurumlarının sistematik kusurları reformlar önünde büyük bir engel olmaya devam etmektedirler. Türkiye’de yargı bağımsız değildir ve yargı unsurları ve diğer devlet kurumları reformlara güçlü bir şekilde direnmektedirler.

Türk Silahlı Kuvvetleri ve silahlı muhalif grupların özellikle Kürdistan İşçi Partisi (PKK) reform süreci önünde kasıtlı bir şekilde engeller çıkardığına dair tehlikeli işaretler bulunmaktadır. 1999 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından sonra, PKK ateşkes ilan etmiştir. Ateşkesin 2004 yılında sona ermesinin ardından, 1999 yılı öncesindeki seviyelere ulaşmasa da silahlı çatışmalar yeniden başlamıştır. 2006 yılında silahlı çatışmaların sayısında bir artış görülmüş, fakat PKK’nın Ekim ayında yeniden ateşkes ilan etmesi ile bu sayıda tekrar bir düşüş yaşanmıştır. 2007 yılında silahlı çatışmalarda bir kez daha artış gözlenmiştir: resmi rakamlara göre, 2007 yılının ilk ayında 64 askeri personel öldürülmüştür,

ve PKK aynı dönemde 96 üyesinin öldürüldüğünü bildirmiştir. Çatışmaların ve bunu izleyen ölümlerin sayısının geçen yıl aynı dönemle karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. PKK'nın da son zamanlarda sivillere karşı saldırılarda bulunduğu görülmektedir. Yakın zamanda, 22 Mayıs'ta Ankara'da kalabalık bir alışveriş merkezinin önünde PKK tarafından gerçekleştirildiği düşünülen bir bombalı intihar saldırısı sonucu sekiz kişi hayatını kaybetmiş ve yüzün üzerinde kişi yaralanmıştır. Bu tür bir şiddet eylemi seçim öncesi dönemde siyasi gerilimi oldukça yükseltmiştir ve Türkiye nüfusunun demokratik süreç ve insan hakları reformlarına olan güvenini daha fazla zayıflatma riski taşımaktadır.

1999 yılından 2005 yılına kadar geçen sürede, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım süreci, önemli yasal değişikliklerin yapılmasında ve işkence raporlarında azalma sağlayan reformları teşvik etmede önemli bir role sahiptir. Fakat bugün, bazı AB üyesi ülkeler, Türkiye'nin AB adaylığı konusundaki olumlu yaklaşımlarını değiştirmekte yada açıkça AB Bakanlar Komitesi'nin 2004 yılı Aralık ayında Türkiye ile üyelik müzakerelerini başlatma kararını bozmak istemektedirler. Örneğin, Fransa'nın yeni seçilen Başbakanı Nicholas Sarkozy, açıkça ve defalarca -konuyu insan hakları reformları ile ilişkilendirmeden— Türkiye'nin AB'ye ait olmadığını ifade ederken, Alman Başbakanı Angela Merkel, tam üyelik yerine alternatif olarak “ayrıcıklı ortaklık” verilmesini önermiştir.² Diğerleri ise, Türkiye'nin şimdiden kaydettiği ilerlemeyi yok sayarak, Türkiye'nin AB üyesi olabilmesi için yerine getirmesi gereken kriterlere yenilerini ekleyerek, ülkenin AB üyeliğine giden yolunu uzatmaktadır. AB'den son zamanlarda gelen belirsiz işaretler, bazılarında AB'nin Türkiye'de insan haklarına karşı çifte standart uyguladığını düşündürmektedir ve Türkiye'de reformları destekleyenleri zayıflatmakta ve reformlara karşı çıkanların ellerini güçlendirmektedir. Dahası, böyle bir ikircikli tutum, Avrupa Birliği'nin ülkedeki insan hakları düzeyinin gelişmesine katkı sağlamasına imkan verecek olan etkisini azaltmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, AB'nin Türkiye'ye aday ülkeler için insan hakları alanında getirilen yeni kriterleri yerine getirir getirmez üyeliğe kabul edilebileceğini belirten güçlü bir mesaj göndermesi gerektiğini düşünmektedir. Türkiye'nin adaylık sürecini canlı tutarak, insan hakları alanında alınan temel reformlar ve geriye alınmayacağı umulan gelişmeleri güvence altına almanın önemli bir yoludur.

² “Frances snubs Turkey on EU talks”, BBC News 24 website (London), June 25, 2007, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6238526.stm> (accessed July 18, 2007).

Ordunun Siyasi Alandaki Etkisinin İnsan Hakları Açısından Sonuçları

Ordunun son zamanlarda siyasete müdahale etme ve demokratik süreç üzerinde baskı uygulama çabaları, Türkiye’de son yıllarda yapılan insan hakları reformlarını destekleyen herkes için kaygı vericidir ve seçim öncesi dönemin kutuplaşmış siyasi ortamında özellikle kaygı uyandırmaktadır.

Ordunun siyaset içinde artan etkisi, Nisan ve Haziran aylarında yayınladığı üç açıklamada aşıkardır. 12 Nisan günü bir basın açıklamasında, Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, PKK üslerini ortadan kaldırmak için Kuzey Irak’a askeri bir müdahale yapılması gerektiğini vurgulamış ve ayrıca AKP hükümetinin laiklik konusundaki güvenilirliğini sorgulamıştır.³ Daha sonra, yeni cumhurbaşkanı seçimi için mecliste oylamanın ilk aşamasının tamamlanmasının ardından, 27 Nisan gecesi Genelkurmay Başkanlığının internet sitesinde imzasız bir memorandum yayınlanmıştır, (yukarıda belirtildiği gibi), ve tekrar 8 Haziran tarihinde,⁴ köktendincilik ve terörizm tarafından yöneltilen tehditler konusunda vurgular yapan, ordunun laik ve milliyetçi duruşu üzerinde duran, ve AKP hükümetine gizli uyarılarda bulunan başka bir açıklama yayınlamıştır.

27 Nisan açıklamasının zamanlaması ordunun siyasi alana müdahalesi konusunda ciddi soru işaretleri uyandırmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, muhalefette bulunan CHP ve Anavatan Partisi (ANAP) tarafından boykot edilen oylamanın ilk aşamasında (357’sini Abdullah Gül’ün aldığı) 361 oy kullanılmıştır. Aynı gün, CHP üçte iki yeterli çoğunluğun sağlanamadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuş ve oylamanın iptal edilmesini istemiştir. Ordunun sert ifadeler içeren mesajı dilekçe mahkemeye sunulduğu gün ve Anayasa Mahkemesi’nin bir karara varması gereken zamandan sadece birkaç gün önce kamuoyuna sunulmuştur.

CHP’nin verdiği dilekçeyi destekleyen mahkeme kararı, Türkiye’de konu üzerine yorumlar yapan hukukçular tarafından tartışmaya açılmıştır ve hukukçuların çoğu Anayasa’da böyle bir gerekliliğin bulunmadığı belirtmişlerdir. Ordunun bu mesajının zamanlamasının mahkeme üzerinde yerinde olmayan bir etki yarattığı yönünde bir algılama oluşmuştur ve Türkiye’nin

³ “Büyükanıt’ın konuşmasının tam metni”, Hurriyet gazetesi internet sitesi (İstanbul),12 Nisan 2007, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6321761.asp?gid=0&srld=0&oid=0&l=1> (17 Temmuz 2007 tarihinde alındı)

⁴ “Basın açıklaması BA-13/07”, Genelkurmay Başkanlığı internet sitesi, 8 Haziran 2007, http://www.tsk.mil.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_13.htm (17 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

yargının bağımsızlığı konusunda uzun süredir var olan sorunları, mahkeme kararının tarafsız yada bağımsız bir şekilde alınmadığı konusundaki fikirlerin inandırıcılığını desteklemektedir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 8 Haziran'da yaptığı üçüncü açıklama insan hakları savunucularının ve devlet yetkililerini eleştirenlerin terör örgütlerini destekçileri olarak sunulmaları nedeniyle özellikle rahatsız edicidir. Açıklamada, “Her fırsatta, yurt içinde ve yurt dışında barış, özgürlük ve demokrasi gibi insanlığın yüksek değerlerini, terör örgütüne paravan olarak kullanan kişi ve kuruluşların, bu olayların gerçek yüzlerini görme zamanı artık gelmiştir” denilmektedir. Açıklama insan hakları savunucularının PKK için çalıştığını iddia etmekte, ülkenin “ulusal ve üniter yapısını” eleştirenleri kınamakta, ve “yüce Türk milletinin” teröristlere karşı “kitlesel karşı koyma refleksini” göstermeye çağırılmaktadır.⁵ Gergin bir ortamın hakim olduğu seçim öncesi dönemde, politik şiddetin yükseldiği bir ortamda ve azınlık temsilcilerine yada devlet politikalarını eleştiren diğer kişilere karşı saldırıların gerçekleştiği yada saldırı tehditlerinin bulunduğu bir dönemde, böyle bir açıklama yapılması, bazı gruplar tarafından Türk devletine yeterince sadık olmadığı düşünülen kişilere karşı şiddetin devlet tarafından zımnen teşvik edildiği yönünde bir sonuç çıkarılması riskini taşımaktadır.

Ordunun buna benzer müdahaleleri Türkiye nüfusu için dehşet verici bir şekilde alışıldık—modern bir cumhuriyet olarak kurulmasından bu yana, Türkiye dört darbe gibi ordunun sivil siyasete müdahalesinin örnekleriyle doludur. Türkiye’de yaşayan insanlar 1980 darbesini izleyen ciddi insan hakları ihlallerini çok iyi hatırlamaktadırlar. Daha yakın bir tarihte, 1997 yılında, ordu “postmodern darbe” olarak adlandırılan bir memorandum yayınlamış ve bunun sonucunda iktidardaki koalisyon hükümeti dağılmış ve dinci-muhafazakar Refah Partisi kapatılmıştır. Bu örnekler göz önüne alındığında, Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan son açıklamalar, AKP hükümetini desteklesin yada eleştirsin, özellikle Türkiye’de gerçek insan hakları ve demokratik reformlarını savunan kişiler açısından endişe vericidir.

Bu noktada, Türkiye’de ordunun nüfuzunun uzun dönemde nasıl bir etkisi olacağı, bunun sürdürülüp sürdürülmeyeceği ve insan hakları reformları açısından ne düzeyde geri tepmelere neden olacağı belirsiz görünmektedir. Fakat, İnsan hakları İzleme Örgütü, cumhurbaşkanlığı seçimleri konusunda ordunun açık baskısının demokratik sürece bir müdahale olmasından kaygı duymaktadır ve gerçek bir demokraside, ordunun, seçilmiş bir hükümet üzerinde baskısına yer olmadığını düşünmektedir. Ordunun görevi, siyasi konularda kendi kararlarını

⁵ Ibid.

halkın iradesinin yerine koymak değil, halkın tercih ettiği seçilmiş liderlerin verdiği kararlara uymaktır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, bu dönemde ordunun etkisinin konuşma özgürlüğü ve basın özgürlüğü üzerinde olumsuz yönde ciddi bir etkisi olabileceğinden kaygı duymaktadır. (bkz. aşağıda İfade Özgürlüğü bölümü). Özellikle son günlerde yaşanan bir vaka, ordunun tereddüt etmeden fikirlerini ve beklentilerini kamuoyuna açıkladığı ve devlet kurumlarının bu fikirleri yerleştirmek ve ordunun çıkarlarını ve itibarını savunmak amacıyla hareket ettiği Türkiye'nin mevcut ortamında, oto-sansür yönündeki baskıların altını çizmektedir.

2007 yılı Nisan ayının sonlarında, ciddi araştırmacı gazetecilik yapması ile itibar kazanan ve son zamanlarda ordu hakkında üç araştırma yazısı yayınlayan siyasi haber dergisi *Nokta* dergisinin ofisleri askeri savcılığın isteği üzerine polis tarafından kapsamlı bir şekilde aranmıştır. 13-15 Nisan günleri boyunca süren üç günlük arama boyunca, derginin bütün belgeleri ve bilgisayarların sabit diskleri kopyalanmıştır.

Askeri savcı, arama iznini, 5 Nisan tarihinde Genelkurmay Başkanlığı ve bazı sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliği iddialarını inceleyen bir yazıya dayanarak çıkartmıştır.⁶ Geniş katılımlı hükümet karşıtı mitinglerin bazı sivil toplum örgütleri tarafından düzenlendiği düşünüldüğünde, söz konusu yazı güncel ve oldukça önemli bir tartışmaya işaret etmektedir. *Nokta* dergisi haberin temel kaynağının 2004 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat servisinden edinildiği iddia edilen ve ordunun bazı sivil toplum örgütleri ve üniversiteler ile ilişkisini açıklayan bir belgeye dayandığını belirtmektedir. Dergide çıkan yazı, bu bilgiye dayanarak, mevcut ortamda sivil toplum örgütlerinin gerçekten "sivil" olup olmadığını sorgulamıştır.

Ayrıca, polis baskınından bir gün önce 12 Nisan tarihinde yapılan bir basın açıklamasında, Genelkurmay başkanı Büyükanıt, *Nokta* dergisinin (derginin ismini vermemiş olsa da) 2004 yılında yapılması planlanan iki askeri darbe iddiası ile ilgili yaptığı habere değinmiştir.⁷ 29 Mart sayısında, *Nokta*, emekli oramiral Özden Örnek'e ait olduğu iddia edilen ve söz konusu darbe planlarını içeren bir günlüğün bazı bölümlerini yayınlamıştır.⁸ Genelkurmay Başkanı, açıklamasında, bu iddiaları yalanlamadan, Genelkurmay Başkanlığı'nın arşivlerinde bu yöndeki planlara kanıt teşkil edecek ve bu iddiaları doğrulayacak herhangi bir belge bulunmadığını belirtmiştir.

⁶ "Günümüzde sivil eylemler ne kadar sivil?", *Nokta* dergisi, (İstanbul), 5 Nisan 2007.

⁷ "Büyükanıt'ın konuşmasının tam metni" *Hürriyet* gazetesi internet sitesi (İstanbul), 12 Nisan 2007, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6321761.asp?gid=0&csrid=0&oid=0&l=1> (17 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

⁸ "Hayret verici ayrıntılarıyla Sarkız ve Ayışığı. 2004'te iki darbe atlatmışız!", *Nokta* dergisi (İstanbul), 29 Mart 2007.

Polis baskınından hemen sonra, *Nokta* dergisinin editörü, Alper Görmüş, ve dergide çalışan gazeteciler üzerlerindeki baskıya rağmen çalışmaya devam edeceklerini ve herhangi bir kovuşturma açıldığı takdirde mahkemede kendilerini tamamen savunmaya hazır olduklarını vurguladılar.⁹ Fakat, 21 Nisan günü, Alper Görmüş, derginin sahibi Ayhan Durgun'un derginin yayını durdurduğunu ve *Nokta* dergisini kapattığını açıkladı.¹⁰ Resmi bir açıklamada bulunmamasına rağmen, basında yaygın bir şekilde, Ayhan Durgun'un kendisini çaresiz hissettiği ve iftiralara dayanmadığını söylediği bildirildi.¹¹ Dergiyi finansal olarak destekleyecek başka biri bulunamadı.

Derginin kapatılmasının ardından, 29 Mart sayısında, emekli oramiral Örnek'in günlüğünden bölümler yayınladığı için, Alper Görmüş hakkında hakaret ve iftira suçlarından (Türk Ceza Kanunu TCK'nın 267. ve 125. maddeleri uyarınca) dava açılmıştır ve Görmüş altı yılı aşan hapis cezası ile karşı karşıya bulunmaktadır. *Nokta* dergisi çalışanı gazeteci Ahmet Şık ve savunma uzmanı gazeteci Lale Sariibrahimoğlu hakkında, Şık'ın Sariibrahimoğlu ile yaptığı 8 Şubat günü yayınlanan bir röportaj ile ilgili olarak, 7 Mayıs tarihinde TCK'nın 301. Maddesi uyarınca "Türk Silahlı Kuvvetlerini aşağıladıkları" gerekçesiyle dava açılmıştır.¹² Bu yazı yazıldığı esnada, 13 Nisan günü dergiye yapılan baskın sırasında toplanan belgeler ile ilgili *Nokta* dergisinin çalışanlarına dava açılıp açılmayacağı hala belli değildir.

İnsan Hakları Konusundaki Gerileme ve İnsan Hakları Reform Sürecindeki Durgunluk

Yukarıda belirtildiği gibi, 2002 ve 2005 yılları arasında insan hakları alanında önemli gelişmeler ile sonuçlanan reform süreci son iki yılda durgunluk göstermeye başlamıştır ve bir takım olumsuz eğilimler ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki bölümde, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye'de insan hakları konusunda ortaya çıkan güncel ve temel bazı kaygıları belirtmektedir. Kapsamlı bir içerik sunmak yerine bu bölümde seçim süreci ile doğrudan ilişkili olan yada seçim süreci üzerinde doğrudan etkisi olabilecek ihlalleri yada reform gündeminin önde gelen unsurlarından biri olan böyle ihlallerin altını çizmek amaçlanmıştır.

⁹ "Nokta Dergisi'ne polis baskını; Bütün bilgisayarlara el konuldu", Yeni Şafak gazetesi (İstanbul), 13 Nisan 2007.

¹⁰ Alper Görmüş, "Alper Görmüş'ün açıklaması", şu anda kapanmış olan Nokta dergisinin internet sayfası (İstanbul), 21 Nisan 2007, <http://www.habernokta.com/detay.php?id=4766> (17 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

¹¹ "Nokta dergisi kapanıyor", Radikal gazetesi (İstanbul), 21 Nisan 2007.

¹² Ahmet Şık and Lale Sariibrahimoğlu, "Asker iç güvenlikten elini çekmeli", Nokta dergisi (İstanbul), 8 Şubat 2007

İfade Özgürlüğü Üzerindeki Kısıtlamalar

Türkiye'nin barışçıl ifadeleri kısıtlama ve laiklik, din, etnisite, yada ordunun rolü gibi tartışmalı konularda devlet politikalarını barışçıl bir şekilde eleştiren yada resmi tarih anlayışını sorgulayan kişileri yargılama konusunda oldukça yüklü bir sicili vardır. İnsan hakları savunucuları gerek Türkiye'de gerek uluslararası alanda defalarca Türk hükümetine, Türk Ceza Kanunu'nun 301.maddesini ("Türklüğü ve devlet kurumlarını aşağılamak") ve böyle ifadeler ile ilgili kovuşturmalarda kullanılan benzer hükümleri kaldırması çağrısında bulunmuştur. Ne var ki, devlet bu yasaları kaldırmak yerine, yazarları, gazetecileri, yayıncıları ve insan hakları savunucularını barışçıl konuşmaları yada ifadelerinden dolayı yargılamaya ve cezalandırmaya devam etmektedir. Türkiye kamuoyunda, zor ve tabu haline gelmiş konular gittikçe daha çok tartışılmaya başlanmışken, yargı unsurları ve bazı siyasetçiler bu tür tartışmaları sınırlamaya ve Türk devlet kurumlarının işleyişi konusunda yapılan araştırmaları ve eleştirileri engellemeye çalışmaktadır.

İfade özgürlüğüne ilişkin yada konuşmaların içeriğinde bulunan suç unsurlarından dolayı açılan kovuşturmanın toplam sayısına ilişkin resmi bir istatistik bulunmasa da İstanbul merkezli internet haber ağı *Bianet*'in Medya Gözlem Masası, 2007 yılı Mayıs ve Haziran ayında toplam 132 kişinin ve yedi yayının konuşmalarından ve yazılarından dolayı yargılandıklarını belirtmektedir. *Bianet*, bu vakaların 12'sinin 301. madde, beşinin 216. madde (kin ve düşmanlığa sevk etmek) ve dördünün terör örgütü propagandası ile ilgili maddeler uyarınca cezalandırıldıklarını bildirmiştir.¹³

2007 yılı boyunca 301.madde uyarınca bazıları mahkumiyetle sonuçlanan birçok kovuşturma açılmıştır. Yukarıda aktarılan, *Nokta* dergisinde çalışan gazeteci ve röportaj yaptığı kişi hakkında açılan dava, hala bekleme aşamasındaki davalardan biridir. Aşağıda, bu eğilime örnek teşkil eden iki dava aktarılmaktadır:

- Diyarbakır Kürd Demokrasi-Kültür ve Dayanışma Derneği (Kürd-Der) sözcüsü, İbrahim Güçlü hakkında, 1943 yılı Ağustos ayında Van'da 33 köylünün öldürülmesi olayının (Muğlalı Paşalı olayı olarak bilinen) 62. yıldönümü vesilesiyle 2005 yılında yaptığı bir konuşmadan dolayı 301. madde uyarınca "Türklüğü ve Türkiye Cumhuriyetini aşağıladığı" gerekçesiyle dava açılmıştır. 24 Ocak 2007 tarihinde,

¹³ İstatistikler "İhlaller Hükümetten, Paralar Bizden!" yazısında yayınlanmıştır, Bianet online haber sitesi (İstanbul), 6 Temmuz 2007, <http://www.bianet.org/2007/07/09/98870.htm> (17 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

Diyarbakır 5 No'lu Asliye Ceza Mahkemesi tarafından suçlu bulunmuş ve 18 aylık hapis cezasına mahkum edilmiştir. Güçlü, karara itiraz etmiştir.

- 11 Temmuz tarihinde, insan hakları savunucusu Eren Keskin, 301. madde uyarınca bir yıl hapis cezası almış ve cezası daha sonra para cezasına (3400 US \$) çevrilmiştir. Keskin, 20 Şubat 2005 tarihinde, Kürt siyasi partisi DEHAP'ın Çerkezköy İlçe Başkanlığı'nda düzenlenen bir etkinlikte yaptığı konuşmada "Türkiye'nin kirli tarihi" ve "Kürdistan" ifadelerini kullandığı için Çerkezköy Asliye Ceza Mahkemesi tarafından mahkum edilmiştir.

Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun kapsamında başlatılan az sayıda kovuşturma bulunmasına rağmen, son günlerde açılan bir dava özellikle bahsedilmeye değerdir:

- 13 Mart 2007 tarihinde, Ankara Gazi Üniversitesi siyaset ve politik ekonomi profesörü ve Liberal Düşünce Derneği'nin başkanı Atilla Yayla hakkında, 18 Kasım 2006 tarihinde İzmir'de düzenlenen AB-Türkiye İlişkilerinin Toplumsal Etkisi konulu bir panelde Kemalizm hakkında yaptığı eleştiriler ve yurtdışından gelen katılımcılara neden her tarafta Atatürk ün resim ve heykellerinin olduğunu açıklamakta yaşadığı güçlük konusundaki sözleri nedeniyle "Atatürk'e hakaret ettiği" gerekçesiyle dava açılmıştır. Yayla, 21 Kasım 2006 tarihinde, üniversite tarafından açılan disiplin soruşturması sonuçlanıncaya kadar üniversitede ders verme görevinden uzaklaştırılmıştır. Soruşturma kınama cezası ile sonuçlanmış ve Yayla görevine iade edilmiştir. Fakat, 30 Nisan günü İzmir'de başlamış olan davada mahkumiyet kararı çıktığı takdirde Yayla üç yıl hapis cezası ile karşı karşıya bulunmaktadır. Dava halen devam etmektedir.

(Aşağıda Demokratik Toplum Partisi'ne (DTP) ifadelerinden dolayı açılan davalar ile ilgili bölüme bakınız).

Söz konusu kovuşturmaların niteliği, özgür tartışmaya olan tahammülsüzlüğü ve sürekli tehdit altında olarak algılanan devlet kurumlarını koruma güdüsünü göstermektedir. 301. Madde uyarınca başlatılan kovuşturmalar her ne kadar yazarlara, gazetecilere, akademisyenlere, ve siyasi yelpazede tanınmış kişilere karşı açılmış olsa da TCK'nın diğer maddeleri uyarınca açılan başlatılan kovuşturmaların çoğu, daha çok yazılarında etnisite sorunlarını (özellikle Kürtler) vurgulayan ve siyasi bağlantıları yada eylemlilikleri dolayısıyla seçilmiş kişileri hedeflemektedir. İnsan hakları İzleme Örgütü (HRW) 2007 yılı Nisan ayında

Başbakan'a gönderdiği bir mektupta bu vakalardan bir kısmını kendisinin dikkatine sunmuştur.¹⁴

Barışçıl ifadenin bu kadar katı bir şekilde yargılanması en temel insan haklarından birinin ihlali olduğu için oldukça kaygı vericidir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, buna ek olarak, gazeteciler ve yazarların düşüncelerini ifade ettikleri için yargılanmalarının Türkiye'de statükoyu eleştiren kişilere karşı oluşan düşmanlık ortamına katkıda bulunmasından da kaygı duymaktadır. Özellikle, seçim döneminde bu kaygıların ciddiyeti oldukça artmaktadır.

Türkçe ve Ermenice yayın yapan Agos gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni ve insan hakları savunucusu Hrant Dink'in 19 Ocak 2007 tarihinde öldürülmesi olayı, bu tür kovuşturmaların ve beraberinde yapılan propagandanın olası ölümcül sonuçlarını göstermesi bakımından şok edici bir örnektir. Öldürülmesinden önce, Hrant Dink ifadelerinden dolayı hakkında biri 301. Maddeden olmak üzere üç kovuşturma açılmış, mahkumiyeti ile sonuçlanan davada aldığı altı ay hapis cezası ertelenmiştir. Dink'in katilleri kurbanlarını açıkça 301. Madde uyarınca "Türklüğü aşağıladığı" gerekçesiyle yargılanan bir Ermeni olarak tanımlamaktadırlar.

Seçim Sürecinde Kürt Siyasi Partileri ve Yetkililerine Yönelik Baskı ve Kovuşturmalar

2007 yılında seçim sürecine girildiği sıralarda, Kürt siyasi parti liderleri yaptıkları konuşmaların içeriğiyle bağlantılı suçlardan dolayı, çeşitli kovuşturmaların özel hedefi olmuşlardır.

Türkiye yasalarına göre, siyasi partilerin parlamentoda temsil hakkına erişebilmeleri için, ulusal ölçekte oyların en az yüzde 10'luk bir kısmını almak zorundadırlar. Geçmiş seçimler de, yüzde 10'luk bu seçim barajı aralarında Kürt siyasi partilerinin önemli yer tuttuğu birçok partinin parlamentoya girememesi sonucunu getirdi. Birçok durumda, Kürt siyasi partileri genellikle Kürtlerin yaşadığı ülkenin doğu ve güneydoğusunda bulunan bazı şehirlerde oyların çoğunluğunu almıştır. Örneğin 2002 seçimlerinde, Kürt partisi DEHAP 13 ilde oyların çoğunluğunu almıştı. Ancak, ülke çapında oyların yüzde 10'unu alamadıkları için Parlamente'ye girememişlerdir. Bu seçim barajı engelini aşmak için 2007 yılında, Kürt-yanlısı Demokratik Toplum Partisi (DTP) ilk kez genel seçimlere, bazı yerlerde başka siyasi partilerle de işbirliğine giderek bağımsız adaylarla girmeye karar vermiştir.

¹⁴ Human Rights Watch, "Turkey: Ongoing Restrictions on Freedom of Expression – Human Rights Watch Letter to the Turkish Prime Minister," April 13, 2007, <http://hrw.org/english/docs/2007/04/13/turkey15692.htm>.

Geçen yıl, genel seçimlere hazırlanma sürecinde, DTP yetkilileri Türkiye çapında birçok şehirde, ancak özellikle ülkenin güneydoğusunda, yaptıkları konuşmalar nedeniyle “yasadışı bir örgütün propagandasını yapmak” (Terörle Mücadele Kanunu’nun 7. Maddesi’nin 1. Fıkrası, ve Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 220. Maddesi’nin 8. Fıkrası) veya “suç veya suçluyu övmek” (TCK’nın 215. Maddesi) suçlarından defalarca yargıldılar. Söz konusu bu kovuşturmalar genellikle kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda, PKK’dan bahsedip bu örgütün cezaevindeki lideri Abdullah Öcalan’dan resmi bir ifade olan ve ayrıca saygı ifade eden “Sayın” sözcüğünü kullanmaktan dolayı başlatılmışlardır.

DTP ve diğer bir Kürt siyasi partisi olan Haklar ve Özgürlükler Partisi’nin (HAK-PAR) yetkilileri, Siyasi Partiler Kanunu’nun, Türkçeden başka dil ve yazı kullanılmasını yasaklayan maddesini, politik toplantılarında, afişlerinde veya kamuoyuna seslenişlerinde Türk alfabesinde bulunmayan “w,” “q,” veya “x” gibi harfleri kullanarak ve kelimeleri Kürtçede yazdıkları gibi yazarak çığnemelerinden dolayı da defalarca yargılanmışlardır. Aşağıda örnekleri verilen davalar, bu konuda tipik olarak yaşanan davalardır.

- 14 Şubat tarihinde, Ankara 3 No’lu Asliye Ceza Mahkemesi, Haklar ve Özgürlükler Partisi’nin (HAK-PAR) dört eski ve mevcut yöneticisini bir parti kongresi için Kürtçe davet mektubu göndererek kongrede Kürtçe konuşmalar yaparak Siyasi Partiler Kanunu’nun Türkçeden başka dil ve yazı kullanılmasını yasaklayan 81. Maddesi’nin C bendi ve 117. Maddelerini çığnemekten suçlu bularak bir yıl hapis cezasına çarptırmıştır. Yargılanan diğer sekiz kişiye ise para cezasına çevrilen altı aylık hapis cezaları verildi. Partinin eski Genel Başkanı Abdülmelik Fırat’ta bir yıl hapis cezası aldı ancak ceza ilerleyen yaşından dolayı 29,200 YTL (22,600 ABD doları) para cezasına çevrildi. Dava şu an temyiz aşamasında.
- 26 Şubat tarihinde, Ankara 9. No’lu Ağır Ceza Mahkemesi DTP Genel Başkanı Ahmet Türk ve Genel Başkan Yardımcısı Aysel Tuğluk’u DTP Kadın Kolları’nın 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü vesilesiyle hazırlanan bildirilerde Kürtçenin kullanılması nedeniyle 18 ay hapis cezasına çarptırdı. Türk ve Tuğluk ayrıca bildiriye Abdullah Öcalan’dan bahsedilen tümcelerde “suç ve suçluyu övme” suçundan da ceza aldılar. 6 Mart günü Ahmet Türk, Abdullah Öcalan’dan söz ederken “sayın” sıfatını kullanmaktan dolayı “suç ve suçluyu övme” (TCK 215. Madde) suçundan tekrar altı aylık hapis cezasına çarptırıldı ve cezası ertelendi. Söz konusu bu davalar şu anda temyiz aşamasında. Türk ve Tuğluk, benzer suçlardan dolayı hali hazırda birçok başka davada da yargılanıyorlar.

DTP'nin bazı şubelerine yapılan polis baskınları da partinin üzerindeki baskıyı artırmıştır. 2007 yılının Şubat ayı sonlarından Mart ayı başlarına kadar birçok ildeki DTP binaları güvenlik güçleri tarafından baskına uğramıştır. Baskınlarda dokümanlara ve bilgisayarlara el konulmuş, parti üyeleri ve yöneticileri keyfi olarak gözaltına alınmışlardır. Gözaltına alınanlardan bazıları yukarıda belirtilen suçlardan ötürü daha sonra yargılanmışlardır.

Diyarbakır'ın Sur ilçesinin DTP'li Belediyesi, hizmet götürdüğü bölgede yaşayan insanların konuştukları diller üzerine bir kamuoyu yoklaması yaptıktan sonra 2006 Ekim tarihinde Türkçenin yanı sıra (Kürtçe ve Süryaniceyi de içeren) başka dillerde de belediye servisi sunma çabaları için yüksek bir bedel ödemiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından başlatılan bir soruşturmanın ardından, 15 Haziran günü Danıştay 8. Dairesi, aldığı çok dilli belediyecilik hizmeti kararının anayasayı ihlal ettiği gerekçesiyle belediye konseyini feshetmiş ve Belediye Başkanı Abdullah Demirtaş'ı, görevden almıştır. Demirtaş'ın bu karara karşı Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'na yaptığı itiraz hâlâ sonuçlanmamıştır. Demirtaş ve diğer 20 sanık hakkında yürütülen cezaî soruşturma 2 Haziran'da başladı. Sanıklar suçlu bulunmaları durumunda Anayasayı ve 1353 sayılı Türk Harfleri'nin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'u ihlal etmekten üç buçuk yıla kadar hapis cezası almaları söz konusu olabilecektir.

Bazı Kürt siyasi aktivistler de yaptıkları konuşmalardan dolayı gözaltına alınmışlardır. 23 Şubat tarihinde DTP Diyarbakır Şubesi Başkanı Hilmi Aydoğdu, gözaltına alındı ve Diyarbakır D-tipi cezaevinde 41 gün geçirmiştir. Konuşmasında Kuzey Irak'a yapılacak bir askeri müdahaleye karşı çıkan Aydoğdu, ayrıca Kerkük'ün sembolik bir önemi olduğunu vurgulamıştır. 5 Nisan tarihinde çıkarıldığı ilk duruşmada tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılan Aydoğdu, halen "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek" suçundan (TCK 216. Madde 1. Fıkra) yargılanmaktadır. Suçlu bulunması halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılması söz konusu olabilecektir.

"Yasadışı bir örgüte bilerek ve isteyerek yardım ve yataklık etmek" (TCK 220. Madde 7. Fıkra) suçundan yargılananlar yaptıkları konuşmalar nedeniyle kovuşturmayla uğrayanlar arasında en yüksek cezaları alabilecek kişiler olacaktır. Yasaya göre, TCK'nın 220. Maddesinin 7. Fıkrasını ihlal eden kişiler, yasadışı bir örgüte üye olmayı düzenleyen TCK 314/2 maddesini ihlal etmiş gibi düşünülecek ve göre yargılanacak ve beş ila 10 yıl arasında hapis cezasıyla cezalandırılacaklardır. Elli-dört belediye başkanı (54'ü de DTP'den olmak üzere) 27 Aralık tarihinde Danimarka Başbakanı Anders Fogh Rasmussen'e gönderdikleri mektup nedeniyle yargılanıyorlar. Belediye başkanları gönderdikleri mektupta, Danimarkalı yetkililerinden Türk Hükümeti'nin Danimarka merkezli uydu kanalı Roj TV'yi kapatmayı taleplerini reddetmelerini istemişlerdir. Belediye Başkanları, televizyon kanalının Kürt dili ve

kültürel hayatı üzerine halkın izlediği bir televizyon kanalı olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak belediye başkanları, mektuplarında televizyon kanalının içeriği ve politik çizgisi üzerine yorum yapmaktan açık bir şekilde kaçınarak, Türkiye'deki ifade özgürlüğü sınırlarının genişlemesi üzerine yorumlar yapmışlardır. Gönderdikleri bu mektuptan dolayı, belediye başkanları Türk Ceza Kanunu'nun 220/7, 314/2 ve 314/3 Maddelerinden yargılanmakta ve yedi buçuk ile 15 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmaları söz konusudur.

İnsan Haklarını İhlal Eden Devlet Görevlilerine Karşı Cezasızlık

Türkiye'de ciddi insan hakları ihlalleri gerçekleştiren güvenlik güçleri ve diğer devlet görevlilerine karşı cezasızlık uygulamaları yaygın bir şekilde devam etmektedir. Bu tür ihlallere karşı sorumluluk getirilmesi, gerek yerel gerek uluslararası insan hakları örgütleri için öncelikli bir konu olmasına rağmen, bu sorunun kökeninde yatan nedenlerin ele alınması konusunda çok az ilerleme sağlanabilmiştir.

Türkiye'de savcılar tüm insan hakları ihlalleri iddialarına karşı etkili ve bağımsız bir soruşturma yürütmekle yükümlü iken, iddiaları tam olarak incelemeyen yada etkili bir ilk soruşturma yürütmeden rutin bir şekilde soruşturma açmamaya karar vermektedirler. Bu, daha çok kötü muamele gibi ciddi ihlallerle ilgili iddiaların olduğu vakalarda yaşanan bir durumdur. Görevi ihmal yada kötüye kullanma iddialarının olduğu vakalarda bile, cezai kovuşturma genellikle başlatılmamaktadır; devlet memurlarının (polis ve jandarma görevlileri de dahil olmak üzere) kovuşturulmasına ilişkin eski bir kanunda, memurlar hakkında cezai kovuşturmanın başlatılabilmesinin Valinin başkanlık ettiği İl İdare Kurulu tarafından verilen izne bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu kanun, sorumluluğun sağlanmasının önünde büyük bir engel teşkil eden hantal bir süreç yaratmaktadır.

Dahası, yargı reformu yada yargı birimlerinin eğitimi gibi son yıllarda yapılan önemli reformların ardından bile, Türkiye'de mahkemeler bağımsız olduklarını gösterme konusunda başarısız olmuştur ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları gibi uluslararası insan hakları hukuku ile bağdaşmayan kararlar almaya devam etmişlerdir. Mahkemeler, sanık durumundaki devlet yetkililerine diğer sanıklara göre daha fazla hoşgörü göstermeye devam etmektedir ve geciktirilen davalar genellikle beraat yada sembolik cezalar ile sonuçlanmaktadır. Halen devam eden üç dava bu kaygıları açıkça göstermektedir.

Hrant Dink Cinayeti Soruşturmasının Kapsamının Genişletilmesi

İnsan Hakları İzleme Örgütü, 19 Ocak 2007 tarihinde, İstanbul'da bürosunun önünde öldürülen Türk-Ermeni gazeteci ve insan hakları savunucusu Hrant Dink'in öldürülmesi

olayında polis ve jandarma tarafından görevi kötüye kullanma yada işbirliği olasılığı konusunda özellikle kaygı duymaktadır. 2 Temmuz tarihinde başlayan cinayet davasında şu anda, çoğu cinayetin planlandığı iddia edilen Trabzon iline bağlı Pelitli ilçesinden olan 12 sanık bulunmaktadır. Fakat, İnsan Hakları İzleme Örgütü, İçişleri Bakanlığı'nın polis ve jandarmanın olaydaki tavrı hakkında açtığı çeşitli soruşturmaların sonuçlarından da kaygı duymaktadır.

Dink, öldürülmesinden bir süre önce ölüm tehditleri almaktaydı ve İstanbul'da bir savcılığa tehditler aldığını bildirerek başvuruda bulunmuştu. Fakat, öyle görünüyor ki talebi dikkate alınmamıştır. Öldürülmesinden 18 ay önce, İstanbul ve Trabzon'daki görevliler Dink'in öldürüleceği planlarının yer aldığı polis istihbarat raporlarının ellerine geçmesi üzerine harekete geçmemişlerdir. Nitekim, iddianameye göre üç ana sanıktan biri daha önce polis muhbiri olarak çalışmaktaydı ve polise defalarca diğer sanığın Dink'i öldürmeyi planladığı bildirmişti.

İçişleri Bakanlığı müfettişlerinin raporu üzerine, Trabzon valisinin başkanlık ettiği İl İdare Kurulu, Trabzon'daki görevlilerden sadece ikisi hakkında görevi kötüye kullandıkları gerekçesiyle cezai soruşturma açma izni vermiştir. Bu soruşturma halen bir sonuca ulaşmamıştır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, bazı devlet görevlilerinin olası yanlı tutumları ve Dink davasında tarafsız hareket edip etmedikleri konusunda soru işaretleri uyandıran açıklamaları ve tutumları konusunda da oldukça kaygı duymaktadır. Dink cinayeti ile ilgili henüz herhangi bir soruşturma açılmamışken, İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah, basına, cinayetin siyasi bir yönü olmadığını, tetikçinin herhangi bir siyasi örgütle ilişkisinin bulunmadığı ve sadece milliyetçi duygularla hareket ettiğini belirten bir açıklama yapmıştır.¹⁵ İçişleri Bakanlığı müfettişleri, Cerrah'a bu açıklamasından dolayı kınama cezası verilmesini talep etmiştir. Ancak, İstanbul savcısı, Dink'in yaşamının tehdit altında olduğu uyarılarına rağmen tedbir almadığı ve görevini ihmal ettiği iddialarına karşı yada cinayetin ardından yaptığı açıklamalar hakkında Cerrah'a herhangi bir cezai soruşturma açılmasına gerek olmadığına karar vermiştir. Dink ailesi bu karara itiraz etmiştir. Buna ek olarak, İstanbul Emniyet Müdürlüğü İstihbarat Şube Müdürü İlhan Güler hakkında da, Dink'in yaşamının tehdit altında olduğu uyarılarına karşı tedbir almadığı ve görevini ihmal ettiği gerekçesiyle cezai kovuşturma ile karşı karşıyadır. Türk televizyonlarında yayınlanan görüntülerde, cinayet zanlısının 21 Ocak günü Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Samsun'da yakalanmasından hemen sonra çok sayıda polis ve

¹⁵ "Cerrah örtbas ediyor", Radikal gazetesi internet sitesi (İstanbul), 23 Ocak 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=210927> (18 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

jandarmanın zanlıyla birlikte fotoğraf çektirmek için poz verdiği görülmektedir. Görüntülerde zanlının elinde bir Türk bayrağı tuttuğu ve etrafında kendisiyle hatıra fotoğrafı çektirdiği anlaşılan Samsun Emniyet Müdürlüğü'ndeki görevlilerin bulunduğu görülmektedir.¹⁶ Görüntüler yayımlandıktan hemen sonra, dört polis görevlisi görevden alınmıştır ve haklarında soruşturma açılmıştır ve dört jandarma görevlisinin görev yerleri değiştirilmiştir. Samsun başsavcısına görüntülerde yer alan diğer görevliler hakkında inceleme başlatma izni verildiği halde, 8 Haziran tarihinde, anlaşıldığı kadarıyla İçişleri Bakanlığı müfettişlerinin cezai soruşturma açılmasına gerek olmadığını tavsiye ettikleri rapora dayanarak, bu görevlilere karşı dava açılmaya karar vermiştir. Savcı 21 polis ve jandarma görevlisi hakkında “suçu yada suçluyu açıkça övmek” suçuna dair herhangi bir delil bulunmadığını, sadece zanlının Hrant Dink cinayetini işlediğini itiraf etmesi için bu şekilde davrandıklarını belirten bir rapor hazırlamıştır. Başsavcı, sadece, cinayet zanlısını nezarethaneye götürmeyen polis görevlisi ve görüntüleri basına sızdıran kişi hakkında cezai soruşturma açılmasına karar vermiştir.¹⁷

Şemdinli davası

9 Kasım 2005 tarihinde, Güneydoğu Bölgesi'nde bulunan Şemdinli ilçesinde Umut Kitapevine bir bomba atılmıştır. Olayda kitapevinin sahibi Mehmet Zahir Korkmaz ölmüştür. Bombalama sırasında olay yerinde bulunan vatandaşlar kitapevinden koşarak uzaklaşırken görülen kişileri kovalamış ve her ikisi de jandarma istihbarat görevlisi olan Ali Kaya ve Özcan İldeniz ve muhbir Veysel Ateş'i olay yerinin yakınında yakalamışlardır. Yakalanan kişilere ait olan arabada, saldırıda kullanılan bomba ile aynı başka bir bomba, silahlar, kitapevinin ve diğer işyerlerinin planları ve ilçede önde gelen kişilerin isimlerinin listesi bulunmuştur. Şemdinli'deki kitapevinin bombalanması olayı, terörle mücadele adına nasıl kanunsuz yollara başvurulduğunu gösteren son zamanların önemli olaylarından biridir.

Olayla ilgili olarak üç kişi tutuklanmıştır ve Van 3 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi tarafından sanıkların her biri 39 yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir. Fakat, 16 Mayıs 2007 tarihinde, Yargıtay 9. Ceza Dairesi kararı hem usul hem esas yönünden bozmuştur. Esas yönünden, mahkeme, suçun terörle mücadele görevi kapsamında işlendiğini belirtilerek, sanıklara bazı suçlardan dava açılmayacağını belirterek davanın askeri mahkemede görülmesi gerektiğine karar vermiştir. Van 3 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Yargıtay'ın kararına uymayarak, davayı askeri mahkemeye göndermemiş ve 13 Haziran günü sanıkların yeniden yargılanmasına karar vermiştir.

¹⁶ “Samast'la 'hatıra fotoğrafı’”, BBC Türkçe Servisi internet sitesi (Londra), 2 Şubat 2007, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/02/070202_samast_investigation.shtml.

¹⁷ Demet Bilge Ergün and Timur Soykan, “Ne kadar yanlış anlamışız!”, Radikal gazetesi internet sitesi (İstanbul), 4 Temmuz 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=225936>.

3 Mart 2006 tarihinde, üç sanık hakkında iddianame hazırlamakla görevli savcı Ferhat Sarıkaya, iddianamesinde, kitapevine yapılan saldırının üst düzey askeri yetkililer tarafından emredilip emredilmediğinin araştırılması için soruşturma açılmasını önermiştir. 20 Mart 2006 tarihinde, Genelkurmay Başkanlığı iddianamenin siyasi olduğunu ve “Türk Silahlı Kuvvetlerini yıpratmaya ve terörle mücadeledeki azim ve iradesini zayıflatmaya yönelik” bir metin olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır ve savcı hakkında şikayette bulunmuştur. 21 Nisan tarihinde, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, savcı Sarıkaya'yı “görevini kötüye kullandığı ve yetkisini aştığı” gerekçesiyle davadan almış, meslekten ihraç etmiş ve avukatlık yetkisini elinden almıştır. Kurul'un Sarıkaya hakkında bu kadar hızlı işlem başlatması beklenmeyen bir durum olmakla birlikte bombalama olayındaki sorumluluk ile ilgili açılacak herhangi bir soruşturmayı engellemek için kullanıldığı konusunda ciddi kaygılar barındırmaktadır.

2006 yılı Şubat ayının sonlarında, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanı Sabri Uzun, Meclis Araştırma Komisyonu'na verdiği ifade Şemdinli'deki bombalama olaylarında ordunun rolü ile ilgili şüphe uyandıracak açıklamalar yapmıştır. Şifreli ama açık bir ifadeyle 1 Kasım'daki patlamanın güvenlik güçleri içindeki kişilerin işi olabileceğini ve iddia edildiği gibi kitapevine yapılan saldırı ile ilgili suçlanan askerlerin üst düzey yetkililerin bilgisi dışında Şemdinli'de buldukları konusunda da şüpheleri olduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Sabri Uzun, bir ay içinde görevden alınmıştır. Bu idari yaptırım, açıkça, Meclis Araştırma Komisyonu'na konuyla ilgili bilgi vermeyi düşünen yada Şemdinli davasında ifade vermeyi düşünen diğer devlet görevlilerine gözdağı vermeyi amaçlayan bir girişimdir.

Ordunun üst kademelerinin, bu olaya karışan emir komuta zincirindeki görevlilere karşı soruşturma açılmasını engellemesi ile, Şemdinli kitapevine yapılan bombalı saldırının, daha büyük bir komplonun yada resmi bir politikanın parçası olup olmadığını araştırılması engellenmiştir.

2007 yılının Haziran ayının sonunda, Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu 1,499 hakim ve savcının görev yerinin değiştirilmesi ile sonuçlanan bir kararname çıkartmıştır.¹⁹ Şemdinli'de kitapevinin bombalması davasına bakan Van'daki hakim ve savcılar başka şehirlere atanmışlardır ve yeniden görülecek olan bu önemli davaya oluşturulacak yeni bir heyet bakacak.

¹⁸ İsmet Demirdöğen, “Hırsız evin içindeyse kilit bir işe yaramaz”, Radikal gazetesi (İstanbul), 20 Şubat 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=179204> (18 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

¹⁹ Adnan Keskin, “Şemdinli' heyeti dağıldı”, Radikal gazetesi (İstanbul), 29 Haziran 2007.

Kızıltepe olayı

Ahmet Kaymaz ve oğlu Uğur Kaymaz, 21 Kasım 2004 tarihinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Mardin iline bağlı Kızıltepe'de evlerinin önünde öldürülmüşlerdir. Mardin Valiliği tarafından olayın hemen ardından yapılan açıklamada, Uğur Kaymaz henüz 12 yaşında olmasına rağmen, güvenlik güçleriyle ile yaşanan bir çatışmada iki PKK üyesinin öldürüldüğü belirtilmiştir. Adli tıp raporlarına göre, baba ve oğula yakın mesafeden defalarca ateş edilmiştir: raporda Uğur Kaymaz'ın sırtına dokuz, kollarına ve ellerine dört kurşun isabet ettiği, ve Ahmet Kaymaz'ın göğsüne ve midesine altı, eline ve bacağına iki kurşun isabet ettiği belirtilmiştir. Adli tıp raporlarının ve delillerin toplanması ve değerlendirilmesi sürecinde ve soruşturmanın diğer aşamalarında açık düzensizliklerin olduğu yönündeki belirtilerin verdiği güçlü izlenime göre, söz konusu iki kişinin öldürülmesi olayı yargısız infaz kapsamına girmektedir.²⁰ 27 Aralık 2004 tarihinde, dört polis görevlisi hakkında meşru güç kullanımını aşarak adam öldürmek suçundan dava açılmıştır. 18 Nisan 2007 tarihinde, sanıklar davadan beraat etmişlerdir. Adli tıp raporları, baba ve oğulun polise ateş açmış olabilecekleri iddiasının inandırıcı olmadığını göstermesine rağmen, mahkeme silahlı bir çatışmanın yaşandığı ve polisin aşırı güç kullanımı olmadığı yönünde karar vermiştir. Dava şu anda temyiz aşamasındadır.

Polis Tarafından Kötü Muamele

İşkence ve kötü muamele raporlarında, Türkiye'nin genelinde polis karakollarında ve özellikle terörle mücadele şubelerinde işkence uygulamasının genel bir hal aldığı 1990'lı yıllar ile karşılaştırıldığında bir düşüş olduğu görülmektedir. Diğer şeylerin yanında, gözaltı sürelerini kısaltan, tecrit gözaltı uygulamasını kaldıran ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamında gözaltına alınan kişiler dahil olmak üzere gözaltına alınan herkesin gözaltına alındıkları ilk dakikadan itibaren bir avukat ile görüşme hakkı veren yasal reformlar ve diğer reformlar sonucu, işkence ve kötü muamele raporlarında bir azalma yaşanmıştır. Nitekim, en büyük azalma, polis birimlerindeki terörle mücadele şubelerinde görülmüştür.

Gözaltına alınan kişilerin tutuklama esnasında yada resmi gözaltı merkezlerinin dışındaki yerlerde kötü muameleyle maruz bırakılması, özellikle hırsızlık gibi adli suçlardan dolayı yakalanan kişilere karşı, hala endişe verici ve yaygın bir uygulama olmaya devam etmektedir.

2 Haziran 2007 tarihinde, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören bir kanun (5681 No'lu Kanun) meclisten büyük bir hızla geçirilmiştir. Diğer

²⁰ Tolga Korkut, "Uğur Kaymaz ve Babasını Öldürenlere Beraat", Bianet online haber sitesi (İstanbul), 18 Nisan 2007, <http://www.bianet.org/2007/04/18/94759.htm> (18 Temmuz 2007 tarihinde alındı).

hükümlerinin yanı sıra, kanun, polisin suç işlediğinden şüphelendiği kişileri durdurma ve arama yetkisini oldukça artırmaktadır. Yeni kanunun etkilerini değerlendirmek için henüz çok erken olsa da, söz konusu geniş kapsamlı durdurma ve arama yetkisi, nasıl uygulandığını izleyecek yada bu yetkilerin suiistimal edilmesini engelleyecek bir mekanizma bulunmadığı için endişe vericidir.